

el curs dels rius

El riu Querol neix dels aiguavessos nord i nord-oest del massís del Carlit, concretament a la sortida de l'estany de Lanós, a 2.180 m d'altitud. Hom li dona el nom de torrent de Fontviva o de Lanós fins arribar al poble de Porté, on ja pren el seu nom definitiu fins a l'aiguabarreig amb el riu Segre, a la vora de Talltorta.

Alliberat de la presa de Lanós, el torrent de Fontviva s'esmuny entre uns petits engorgs i davalla, tot seguit, vers l'oest, on el seu pas forma dos vessants ben diferents: un al solell i l'altre a l'obaga.

Al solell, delimitat per la serra de les Lloses (2.618 m) i la serra de Fontviva (2.673 m), trobem una vegetació on domina el bàlec (*Genista balansae* subspècie *europaea*) i el ginebró (*Juniperus communis* subspècie *nana*), adaptats a suportar fortes gelades; com a fauna destaca el mufló (*Ovis musimon*), espècie repoblada i adaptada a terrenys secs i durs. Tant aquest com l'isard (*Rupicapra rupicapra*) no resulten difícils de veure en bandades, si hom camina cautelosament. Com a afluent, tenim el torrent del Cortal Rosson, que separa les dues serres esmentades anteriorment.

A l'obaga trobem el bosc de Porté, de pi negre (*Pinus uncinata* subspècie *nigra*) amb estabalar —també anomenat neret— (*Rhododendrum ferrugineum*).

El Torrent de Fontviva té una petita presa dita del Passet, i abans d'arribar a Porté apareix als nostres ulls un bosquet de bedolls (*Betula pendula*), d'atraients tons a la tardor i de branquillons rogencs durant l'hivern, que contrasten amb el blanc

del tronc. És un arbre força abundós a tota la vall del Querol.

Els estadants, al riu, l'anomenen Querol o Aravó, si bé és molt més freqüent la utilització del primer nom. Aquest té el seu origen en la paraula «quer», topònim àmpliament difós tant a la mateixa vall (pobles de Quers, Querol i la Tor de Querol) com a la Cerdanya, en general (Quer Foradat, Campquerdós, les Queres o Esqueres...). Els lingüistes apunten un origen pre-romà de filiació basca, com per a molts altres mots de la comarca; de fet, «karrí» vol dir pedra en el basc actual. Aquí, el fet té fàcil explicació, per tractar-se d'una vall glacial per la qual es desenvolupà una morrena terminal, oferint a la vista un paisatge floquejat de blocs granítics amb relleu i formes, de vegades, capritxoses i suggerents.

Els primers documents desxifrats de què disposem ens parlen del riu i de la vall de Cheirol (segle XI), Cherol (segle XII) i Quarrol (segle XIII). Així mateix, el nom d'«Aravó» sembla anterior a la llatinització i en època medieval el lloc es coneixia també per «Eralval»; alguns nuclis com Iravals o Sant Martí d'Aravó han conservat l'arrel.

Abans de l'aparició de l'home a la Cerdanya, el Querol constituï el principal curs d'aigua de l'actual comarca, però, amb el temps va anar perdent la seva hegemonia en favor del Segre. El riu ha estat testimoni del trànsit continuat de poblacions al llarg de la història; no en va, doncs, la vall fou —i continua essent— un important passadís vers l'Arija o Andorra, tot i el seu micro-clima

El Querol

Text i Fotografies
**ORIOI MERCADAL I FERNÀNDEZ
XAVIER QUEROL I PASCUAL**

L'estany de Lanós voltat pel massís del Carlit, a l'estiu.

ventós, fred i nivós, bressol de la cèlebre «rufaca». Actualment, part de les aigües de Lanós corren cap a l'Arija i, a canvi, la Cerdanya rep altres procedents d'allà; el fet, que ens sembla ara curiós, va ser fortament debatut a la primeria d'aquest segle. Al llarg dels seus 30 km de recorregut el Querol recull el cabal de diversos torrents; com a afluents, per la riba dreta hi aboquen les aigües el torrent de la Vinyola, damunt de Porté; la derivació del riu Arija, que pel canal Verdier rep aigües que d'altra manera farien cap a l'Atlàntic, sortint aquestes, abans del túnel ferroviari del Pimorent. L'empremta humana es presenta aquí, sota formes diverses: cabana del pescador de truites, cabana de pastor, gravats rupestres, etc. ja que els recursos que ofereix el lloc són diversos i variats. Així doncs, les pastures d'estiu, abundoses, han estat des de sempre molt freqüentades.

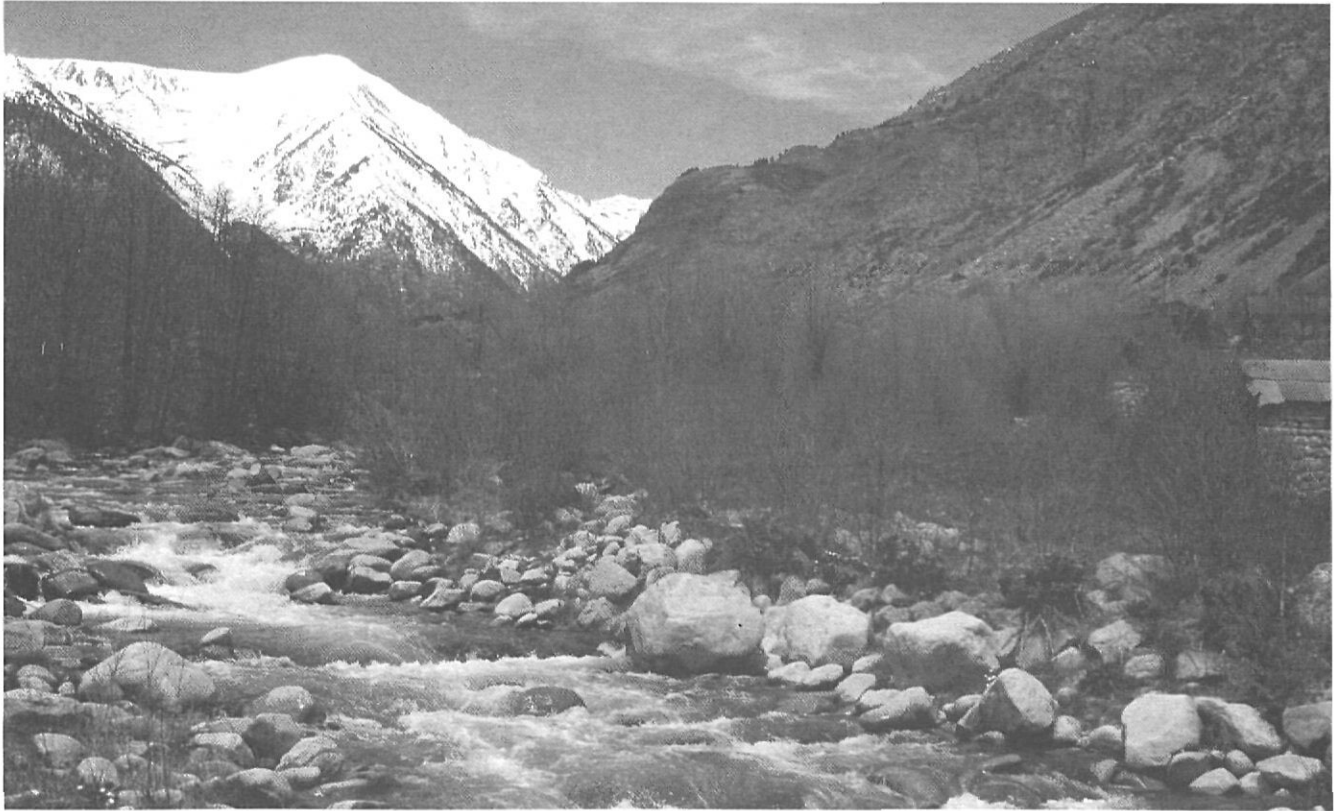
Aigües avall, el primer nucli de població que trobem és Porté (a 1.623 m d'alçada), a la capçalera de la vall i a redós del coll de Pimorent; el topònim «Porté» vol dir porta o, millor portella o porteta, és a dir, lloc d'entrada i sortida, en aquest cas en perfecta simbiosi amb l'orografia

La capçalera de la vall del Querol, des de Fontviva.

local. Abans del naixement del poble però, possiblement ja existia l'anomenada «Torre Cerdana», fortificació que prengué més relleu per la seva estratègica situació que per la capacitat potencial de defensa i acolliment de la població. Hom creu que és del segle IX però, ni les fonts literàries ni els testimonis arqueològics constaten una utilització anterior al segle XIII; va ser destruïda successives vegades, essent la darrera el 1660. Al peu d'aquesta, el riu s'engorja puntualment fins a arribar a Porta, poble documentat des del segle XI, quan part dels seus terrenys pertanyien al monestir de Sant Llorenç prop de Bagà, a l'actual Berguedà. D'antuvi, basà part de la seva economia en la producció de farina, a partir de l'aprofitament del riu, que pren ací les aigües del torrent del Campquerdós i un xic més avall també les dels torrents de Malforat i de Tarters.

El règim del riu Querol és de tipus nival. Les precipitacions en forma de neu, de novembre a març, fan que el seu cabal presenti una forta retenció els mesos de gener i febrer, i una màxima els mesos de maig i juny, que és quan es fonen les neus; a l'estiu també presenta un estiat-

*A l'alçada de Cortbasil,
el riu presenta ja un caràcter
més plàcid i obert.*

ge. El massís del Carlit presenta unes precipitacions força importants —d'uns 1.000 mm anuals—, les quals són de caire tempestuós a la primavera i a l'estiu. Per tant, és un riu de avingudes violentes, i que —amb una conca de 130 km de superfície— va contribuir a les transformacions sofertes pel Segre l'any 1982, a conseqüència de les inundacions. Aquest últim ha partit més els canvis en la vegetació de la seva riba que no pas el Querol.

Querol, situat a la part mitja de la vall, fou temps enrera capital de la Batllia i residència del Comú. El seu origen cal lligar-lo, segurament, a la instal·lació d'una fortalesa: l'anomenat «Castrum Quarrol», les torres del qual encara avui es mostren altives, sobresortint al bell mig del paisatge, tot i haver estat bombardejades per les tropes franceses el segle XVIII.

Aquesta vall té una forta insolació, com correspon a tota la Cerdanya, essent especialment notable a l'estiu; tanmateix, la disposició tancada d'aquesta fa que els hiverns siguin marcadament crus i que no es deixi sentir l'efecte temperant del sol.

A la mateixa riba, seguint riu avall trobem

Cortbasil, el qual —es diu—, pren el seu nom d'un llinatge de cavallers medievals, i que conserva l'església romànica original. Baixant i travessant el riu arribem a Quers, mentre que a l'altre costat observem els llocs de Sàlit —amb el torrent del mateix nom— i Riutès, ambdós a redós de Bena, indret ocupat des de la prehistòria i que a l'edat mitjana depengué de Cuixà. Del Querol deriven dues sèquies o canals de gran importància: la de Puigcerdà i la de Ger. La primera té la desviació entre Quers i Riutès, i subministra aigua al llac, prats i horts de la vila; la segona surt de la Vinyola i rega les terres dels pobles de Bolvir, Ger i All. Aquesta aportació d'aigua fa, en bona part, que els prats se'ns mostrin tan ufanosos.

*El riu a la Vinyola,
prop del pas del canal de Ger*

En relació a la constitució del sòl que serveix de llera al nostre riu, podem dir que des del seu naixement fins a Porté trobem esquistos; després, i fins a Quers, tenim terrenys de formació glacial alternant amb granit, i continua finalment, sobre terrenys d'al·luvions.

Tot seguint el nostre recorregut veiem que, quasi a l'entrada de la vall, la Tor de Querol apareix com a centre neuràlgic actual, de tradició agrícola.

*L'Aravó sota el pont de Sant Martí,
al principi d'aquest segle.*

Aparentment, va néixer a partir del castell de Querol, prenent-li protagonisme amb el temps, si bé des del segle XIII va anar perdent importància política en favor de la nova plaça de Puigcerdà (fundada el 1177). Al seu entorn, inscultures prehistòriques fan referència a rituals desconeguts, i grafitis ibèrics i medievals són testimoni de la vida pretèrita de les seves gents. Altres documents valuosos són els exemples d'art renaixentista i barroc conservats. El viatger pot aprofitar la possibilitat de prendre aquí, el «trenet groc» que li permetrà de gaudir d'un singular paisatge, tot remuntant la Cerdanya a una velocitat còmoda fins arribar al bell enclavament de Vilafranca, ja al Conflent.

Al costat de la Tor, l'Aravó quasi bé representa un barri d'aquesta, tot i ésser de les poques poblacions de la vall que ja apareixen citades, el segle IX, a l'Acta de Consagració de la Seu d'Urgell (839 o 860, segons els autors); avui conserva una església romànica ben conservada i un patrimoni mobiliar important que data dels segles XIII a XVI. Els llogarets de Sant Pere de Sedret-Llinars i el poblet de la Vinyola, tots ells a la dreta del riu, completen la població de l'indret.

A la riba contrària i quasi bé fora de la vall trobem Enveig, nucli citat com «Evegi» a l'Acta de Consagració de la Seu d'Urgell. Actualment, destacariem el conjunt arquitectònic de cal Cavaller, que inclou una torre on s'observen algunes filades d'*opus spicatum*, i una figura col·locada en la façana d'una casa, dita de «la Montjoia», i d'origen desconegut.

L'aigua del nostre riu té una feble acidesa i mineralització, fet típic d'un

riu de muntanya, de llit essencialment granític; les aigües, fresques, i del tipus salmonícola, són ben oxigenades.

El delicat equilibri de les poblacions d'invertebrats que viuen al Querol faria que un augment de la contaminació a les aigües donés lloc a un ràpid canvi en la seva composició i població. Això, afectaria d'una manera directa els peixos que viuen en ell; el més petit d'aquests, que només amida 10 cm de llargària, és el barb roig (*Phoxinus phoxinus*). De costums gregaris, forma densos grups i, a diferència d'altres barbs, no presenta barbes al voltant de la boca; és una espècie al·lòctona. Autòctona i ben coneguda és la truita comuna.

Els rius no entenen de fronteres però, alguns homes s'esforcen per tal de tenir-les ben presents; ara, ja en terres espanyoles, les seves aigües flueixen, tot regant els camps i les pastures de Saneja i Puigcerdà, obrint-se pas entre els bastions naturals del puig de Saneja i del mont Cerdà. Al peu d'aquest darrer, l'Aravó passa, solemne, per sota del pont de Sant Martí, esplèndida mostra d'arquitectura civil del segle XIV; malauradament, el trànsit rodat desdibuixa, tot sovint, la seva vistositat. Ben endinsat a la plana, el riu corre paral·lel a l'antiga «Strata Ceretana» dels romans, anant a morir al lloc dit del Soler —parròquia medieval de Sant Climent del Soler— tot vessant les seves aigües al Segre. Abans però, rega encara les rodalies dels nuclis de Ventajola —on es conserva una portalada romànica procedent del santuari de Quadres (Isòvol)— i de Tallorta, dues gracioses pinzellades de gris en un immens mar verd.

*Exemple de vegetació
de ribera al curs baix del riu.*

